

УДК 331.5-05813+331.556

DOI: 10.24144/2218-5348.2020.1(21).68-81

Петро Токар,
кандидат соціологічних наук, доцент кафедри
економічної теорії, директор НДІ міграції і демографії ЕФ
ДВНЗ «Ужгородський національний університет,
почесний професор ЄНУ ім. Л.М.Гумільова (Казахстан)

УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМ ПРОЦЕСОМ В УКРАЇНІ: СОЦІОЛОГО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

В основі статті – тези доповіді, виголошеної на відкритті міжнародної наукової інтернет-конференції «Міграційна політика України в умовах глобалізації: досвід управління та ризику сьогодення», яка проходила в УжНУ 24 березня – 15 квітня ц.р. згідно з Переліком проведення наукових конференцій, сформованим МОН України на 2020 рік. Організаторами конференції виступили НН Інститут євроінтеграційних досліджень, НДІ міграції і демографії економічного факультету та факультет історії і міжнародних відносин УжНУ.

У статті здійснено попередній соціолого-політологічний аналіз міграційної ситуації в Україні, в тому числі у кризових умовах. Дається оцінка нормативно-правової бази управління міграційним процесом в Україні. Обґрунтовується вплив системної і ситуативної форм управління міграційним процесом на забезпечення стабільності і розвитку суспільства, необхідність нових підходів для вдосконалення існуючої стратегії державної міграційної політики України та її реалізації. Обґрунтовуються кроки щодо подальшого наукового дослідження цієї теми, пропозиції, які можуть доповнити існуючу систему та запропонувати нову концепцію державної міграційної політики, що дозволить доповнити Стратегію міграційної політики Кабінету Міністрів України та конкретний план дій до неї.

Ключові слова: міграція, управління, ринок праці, стратегія.

The article is based on the thesis of the report delivered at the opening of the international scientific Internet conference "Ukraine's migration policy in the context of globalization: management experience and current risks", which took place at Uzhhorod National University on March 24 - April 15 this year. according to the List of scientific conferences formed by the Ministry of Education and Science of Ukraine for 2020. The conference was organized by the NN Institute of European Integration Studies, the Research Institute of Migration and Demography of the Faculty of Economics and the Faculty of History and International Relations of Uzhhorod National University.

The article presents a preliminary sociological and political analysis of the migration situation in Ukraine, including in crisis conditions. An assessment of the regulatory framework for migration management in Ukraine is given. The influence of systemic and situational forms of migration management on the stability and development of society, the need for new approaches to improve the existing strategy of state migration policy of Ukraine and its implementation are substantiated. Steps for further research on this topic, proposals that can complement the existing system and propose a new concept of state migration policy, which will complement the Migration Policy Strategy of the Cabinet of Ministers of Ukraine and a specific action plan to it.

Keywords: migration, management, labor market, strategy.

Зазначена вище **Інтернет-конференція** була покликана проаналізувати міграційну ситуацію в Україні, нормативно-правове і науково-освітнє забезпечення управління міграційним процесом у державі в умовах глобалізації та прикордоння порівняно з ситуацією в окремих країнах Євросоюзу. **Мета статті** – за допомогою системного, порівняльного та соціолого-політологічного методів здійснити аналіз міграційної ситуації в Україні, а також стану нормативно-правового забезпечення управління міграційним процесом у державі. *Предметом дослідження* є стан та ефективність управління міграційним процесом в Україні, нормативно-правове та науково-освітнє забезпечення системи управління міграцією у нових умовах.

Актуальність і наукова новизна проблеми нормативно-правового і науково-освітнього забезпечення *управління міграційним процесом в Україні у нових умовах* полягає в тому, що цей надважливий феномен до теперішнього часу, за окремими винятками, у новій його якості, а також в окремих країнах пострадянського простору як об'єкт і предмет у такому контексті науково мало досліджений, суперечливий, а тому не має сучасного достатнього методологічного і теоретичного обґрунтування як з точки зору його ролі в окремих державах, так і в масштабах глобального світового інтеграційного процесу. У 21 столітті, особливо після світової кризи 2007-2009 рр., окупації Росією Криму і початку війни на сході України, глобальної міграційної кризи 2015-2019 рр. у Європі і світі ця проблема різко загострилася до рівня викликів і загроз національній безпеці, особливо в Україні, до непередбачуваних демографічних і суспільно-економічних наслідків для української і світової спільноти. Ця проблематика потребує нового теоретико-методологічного осмислення і нових наукових підходів аналізу і досліджень як в Україні, так і у світі.

Постановка проблеми. З нашої точки зору у сучасних умовах глобалізації світової економічної кризи та вірусної пандемії уже не за західним зразком, а зі своїми національними особливостями, доповнених

війнами і старими-новими конфліктами, проблема розширення географії і різкого збільшення мігрантів та біженців є загостреною і особливо актуальною, а такий її аспект, як врегулювання та управління міграційним процесом, для України набув неабиякої ваги.

Аналіз досліджень і публікацій. У 1960-70-ті роки західні науковці, як і їхні держави, в умовах дефіциту трудових ресурсів, що почався, і його наслідків у їхній зростаючій великими темпами економіці, приділили значну увагу дослідженню на той час відносно нового феномена міграції та демографічних викликів, які також стали помітними. На фоні середнього класу, який складався, формувався і забезпечував різке зростання економік західних країн, а разом з тим виступив у новій для себе ролі гаранта соціальної стабільності, демократії і свобод у країнах Європи та США, ринок праці почав відчувати дефіцит. Нині за низки відомих обставин, насамперед через навалу в країни ЄС і США біженців та мігрантів, яких для початку треба інтегрувати в суспільства, ця проблема на Заході досліджується ціленаправлено і більш системно, а власне тема розмитого середнього класу зникає навіть із риторики політиків. У той же час їхні напрацювання щодо теми міграції, яка негативно позначилася і на сутнісних характеристиках середнього класу і соціальної структури суспільств, суттєво понизила його потенційні можливості, стала провідною науковою і політичною проблемою. Між тим проблема імміграції й демографії в країнах пострадянського простору зайняла помітне наукове поле лише в окремих країнах, зокрема серед дослідників РФ, Казахстану й останнім часом завдяки активності насамперед науковців НІСД в Україні.

З огляду на це важливим є теоретичне узагальнення наявних підходів до оцінок ролі та значення проблеми імміграції і транснаціоналізму та ринку праці, системного її вивчення у вищих із застосуванням порівняльного аналізу на прикладі низки країн-сусідів та Євросоюзу в цілому і найперше – предметна й комплексна розробка нової концепції державної міграційної політики України та управління цим процесом у державі.

Останнім часом серед українських науковців посилилася активність щодо дослідження проблеми теорії і практики міграції. Прикладом такого нового осмислення є науковий підхід до вивчення проблеми міграції та міграційної політики в Україні, зокрема у науковців Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), а виданий ними збірник тез і матеріалів, підготовлений до науково-практичної конференції «Проблеми реалізації державної міграційної політики України» став помітним явищем [1]. Опубліковані у збірнику матеріали присвячені широкому спектру проблем у сфері міграції, зокрема регулюванню трудової міграції за кордон, удосконаленню законодавства про громадянство, інтеграції іммігрантів та запобіганню нелегальній міграції в Україну, розвитку міграційної статистики тощо. Заслужують на особливу увагу та практичне застосування

теоретичні і методологічні праці науковців НІСД, зокрема монографії і статті таких учених, як: Малиновська О.А. [2] і Жураківська Л.А. [3], Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАНУ: Лібанова Е.М. [4], Позняк О.В. [5] і Гнатюк Т.О. [6], дослідниці у сфері міграції із Аналітичного центру CEDOS Фітисової А.В. [7] та інших. Помітні ґрунтовні в останнє 10-ліття наукові праці зарубіжних авторів, зокрема саме з проблеми управління міграцією: Томаса Файста (професора у сфері соціології Університету Білефельд, Німеччина), монографія «Глобус в русі. Закономірності міжнародної міграції: подібності та відмінності», нещодавно перекладений на словацьку мову Борисом Дівінскі (B.Divinský, незалежного дослідника міжнародної міграції, експерта Альянсу ООН за цивілізацію (UNAOC) на базі Institute of Ethnology and Social Anthropology Slovak Academy of Sciences, Bratislava) – книгу можна завантажити за посиланням <http://www.uet.sav.sk/?q=en/globe-motion-patterns-international-migration-similarities-and-differences>) та інших авторів (див. А.М. Адедиран, Кафедра соціології Російського університета дружби народів. Ключевые вехи становления современной теории миграции в работах западных учёных XX в. Вестник РУДН, серия Социология, 2015, № 1).

Результати дослідження та різноплановий аналіз наукових джерел національних та зарубіжних фахівців дозволяє в тезах викласти попередні бачення та висновки щодо зазначеної проблеми.

Міграція – природний прояв мобільності людини, мотивований її прагненням до поліпшення умов існування, до більш повного і надійного задоволення своїх потреб. Міграція грає важливу роль у формуванні етнічного складу тієї чи іншої спільноти і навіть може визначати долю держав. У будь-якій країні світу соціально-економічна і політична обстановка у величезній мірі залежить від інтенсивності і спрямованості міграційних процесів, але значення має при цьому ефективність міграційної політики та управління міграційним процесом. В Україні склалася така ситуація, що без продуманої, зваженої і науково-обґрунтованої міграційної політики та ефективного управління нею стає дедалі складніше зберегти політичну, економічну і соціальну стабільність. Це уже відомо.

Україна інтегрувалася в глобальні процеси, у тому числі й міграційні, в умовах, коли міжнародні переміщення населення значно інтенсифікувалися. За різними оцінками, у світі близько 280 млн мігрантів, переважна частка з них – трудові. Україна стала однією із найбільш динамічних міграційних держав, країною, яка водночас і приймала, і віддавала населення, використовувалася мігрантами для транзиту. Водночас найбільш масовим та важливим для соціально-економічного та демографічного розвитку країни міграційним потоком був і залишається виїзд громадян за кордон із метою працевлаштування. В умовах перманентної економічної кризи та значного відставання України в рівнях

життя та оплати праці від інших держав Європи трудова міграція набула поширення як стратегія підвищення добробуту багатьох українських домогосподарств. Складність регулювання різнохарактерних та різноспрямованих міграційних потоків вимагала продуманої міграційної політики, впровадження надійних законодавчих та інституційних механізмів її реалізації. Це по перше, а по-друге – на цьому ґрунті тим часом уже давно назріла потреба запровадити чітку формулу управління процесом міграційної політики держави та її нормативного забезпечення, підготовки і удосконалення кваліфікації необхідних фахівців цієї сфери, налагодження у навчальних закладах системи МОН та галузевих структур системне вивчення проблем міграційної політики і народонаселення в Україні, міжнародної міграції, проблем імміграції і транснаціоналізму для магістрантів, докторантів, науковців, а на державному рівні – розроблення і запровадження національної політики управління міграцією. Така практика більшості країн ЄС.

На наше переконання, для цього мала би бути віднайдена науково обґрунтована, оприлюднена і підтримана інституціями громадянського суспільства загальноприйнятна і зрозуміла ідея міграційної політики в Україні, а на її засадах – розроблена нова концепція міграційної політики держави (сутнісне удосконалення існуючої). Таким підходам було у кого вчитися, їх напрацювали країни ЄС, а деякі їх уже мають і на пострадянському просторі (Казахстан, РФ) не лише теоретично, а й на рівні законодавства. В Україні концепція державної міграційної політики інституціонально поки що відсутня, як і система ефективного управління нею.

Перші спроби концептуально визначитися, яка міграційна політика потрібна державі, якими мають бути її цілі та напрями, датуються кінцем 1990-х років, коли в указах Президента України щодо засад соціальної політики згадувалися також і основні завдання держави у сфері міграції. Оскільки відповідно до Конституції України (стаття 92) питання міграційної політики мають регулюватися винятково законами, упродовж першого десятиліття 2000-х років було здійснено кілька спроб ухвалити в парламенті основні засади міграційної політики держави, проте жоден із законопроектів, що їх містив, упродовж років не був підтриманий. Така ситуація зумовила появу доволі невтішних висновків Ради безпеки і оборони України, яка кілька разів розглядала відповідні питання. В одному з рішень зазначалося, що міграційна політика держави залишається концептуально невизначеною, а її принципи, стратегічні завдання, поточні цілі, стандарти захисту прав людини відсутні. Так складалося, що виконавчі органи влади вслід за науковцями ініціювали розробку концепції міграційної політики та формування основних засад для забезпечення нормативно-правової і

законодавчої бази у цій важливій сфері, але не були взяті до уваги та реалізації.

Попри проблеми з реалізацією, розвиток законодавчої бази, посилення уваги до міграційних проблем дали змогу Україні активізувати міжнародну співпрацю у сфері міграції. У 2002 р. країна приєдналася до Женевської конвенції 1951 р. про статус біженців, у цьому ж році набула повноправного членства у Міжнародній організації з міграції, де раніше була спостерігачем. 18 червня 2007 р. між Україною та ЄС було підписано Угоду про спрощення оформлення віз та Угоду про реадмісію. Для забезпечення належного рівня транскордонної мобільності із західними сусідами України після їх вступу до ЄС і запровадження візового режиму було досягнуто домовленості про т. зв. малий прикордонний рух, тобто безвізовий в'їзд мешканців прикордоння на відстань 30–50 км на прикордонній території суміжних держав. Відповідні угоди Україна уклала з Угорщиною у 2007, Польщею та Словаччиною – у 2008 р. У 2007 р.є Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих мігрантів. Вона зобов'язує країни, які приєдналися до неї, надавати працівникам-мігрантам та членам їхніх сімей, які є громадянами держав, що є сторонами конвенції, і легально перебувають на їх території, трудові та соціальні права нарівні із власними громадянами. Активна діяльність з удосконалення управління міграційними процесами закономірно висунула потребу вироблення концептуального документа в цій сфері. Оскільки Конституція країни цього вимагала, передбачала регулювання міграції лише законами, у 2003 р. урядом було розроблено та подано до Верховної Ради України законопроект про основні засади державної міграційної політики. Водночас законопроект з таким самим предметом регулювання та аналогічною назвою було підготовлено народними депутатами України. Верховна Рада ухвалила його у першому читанні влітку 2004 р. Урядовий законопроект парламент зняв з розгляду. Проте при другому читанні навесні 2007 р. законопроект, поданий народними депутатами, було відхилено. Така ж доля спіткала і законопроекти щодо утворення державної міграційної служби.

За умов нездатності парламенту ухвалити рішення, спрямовані на удосконалення міграційної політики, вирішальним мотивом для її подальшого розвитку став зовнішній чинник. У листопаді 2010 р. Україні було надано План дій із лібералізації візового режиму, де численні позиції присвячувалися міграції. Зокрема на першому етапі виконання Плану було передбачено «схвалення Національної стратегії управління міграцією». На виконання цього пункту в травні 2011 р. було затверджено Концепцію державної міграційної політики України в спосіб видання Указу Президента що, вочевидь, диктувалося бажанням уникнути (враховуючи попередній досвід) тривалої і складної процедури проходження документа через парламент. Проте Концепція, яку отримала Україна, була лише формальним

виконанням вимог Плану дій і, на жаль, не свідчила про усвідомлення наслідків міграційних проблем владою та суспільством. На думку науковців, вона являла собою зведений план заходів різних міністерств і відомств, позбавлений стратегічного спрямування. Їй бракувало загальної ідеї, врахування особливостей міграційної ситуації й зумовлених нею викликів. Невизначеними залишалися цілі, яких держава планувала досягти засобами міграційної політики. Бракувало в Концепції і зв'язку міграційної політики з іншими сферами діяльності держави, зокрема з тими, які мають ключове значення для розвитку міграційних процесів, а саме: стратегіями соціально-економічного та демографічного розвитку. Замість того, щоби стати дороговказом для суспільства, Концепція в окремих випадках сприяла його дезорієнтації. Наприклад, у стратегічних напрямках реалізації міграційної політики йшлося про «створення сприятливих умов та механізмів для повернення в Україну громадян України, які постійно проживають на території інших держав». З цього випливало, що однозначно важлива теза про сприяння поверненню мігрантів не стосувалася ані працівників-мігрантів, оскільки вони перебувають у зарубіжних країнах тимчасово, ані «закордонних українців», тобто іноземців українського походження, які, хоча й живуть у зарубіжних країнах постійно, проте не є громадянами України.

Фахівці серйозно критикували Концепцію державної міграційної політики 2011 р., а через кілька років міграційні чинники у світі та в Україні суттєво змінилися. Унаслідок гібридної російської агресії проти України, спричинених нею масових внутрішніх переміщень населення, набуття чинності Угодою про асоціацію з Євросоюзом та переорієнтації вектора міграції українців у західному напрямі, значного посилення міграційного тиску на Європу тощо виникла нагальна потреба в осучасненні підходів до регулювання міграційних процесів.

Улітку 2017 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 р. [8], яка, порівняно з попередніми спробами концептуального осмислення міграційної політики держави, відзначається більш глибоким і комплексним підходом. Вона містить низку нових і прогресивних елементів, про які в попередніх політичних документах практично не йшлося. Зокрема, документом передбачається знизити адміністративні бар'єри для свободи пересування населення України, переглянути дозвільний характер оформлення документів для виїзду/залишення за кордоном. Висувається завдання зі сприяння реінтеграції українських мігрантів, які повертаються, розвитку співпраці з українською діаспорою та заохочення репатріації закордонних українців. Відповідно до потреб економічного та соціального розвитку держави в Стратегії передбачено залучення висококваліфікованих іноземних фахівців, створення умов для продовження терміну проживання іноземних студентів в Україні після завершення навчання. Окрему увагу

приділено інтеграції іммігрантів в українське суспільство як двостороннього процесу, у якому беруть участь і мігранти, і місцеве населення. Пропонується запровадити механізм та програми урегулювання статусу нелегальних мігрантів, які проживають у країні впродовж тривалого часу, мають сім'ю та роботу, не вчинили серйозних порушень закону, не можуть із гуманітарних міркувань бути видворені. Важливе місце в Стратегії приділено удосконаленню обліку, інформаційному та статистичному забезпеченню міграційної політики, а також удосконаленню координації діяльності різних відомств, що, безумовно, є позитивними зрушеннями в розробці документа.

Утім, на думку учасників згадуваної конференції НІСД, порівняно з глибоким змістовним наповненням Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 р., План дій із її реалізації видається поверховим і слабо деталізованим, у ньому бракує конкретних заходів, здатних забезпечити досягнення задекларованих цілей. У зв'язку з цим група фахівців, представників державних органів, наукових установ, неурядових організацій тощо провела під час роботи Експертної ради з питань міграційної політики Національного інституту стратегічних досліджень дискусію навколо Плану заходів із реалізації Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 р., що дала змогу виявити найбільш актуальні питання у відповідній сфері та сформулювати пропозиції щодо їх розв'язання. Напрацювання членів Експертної ради, так само як і інших відомих фахівців із міграційних питань, були представлені на цій же науково-практичній конференції «Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України», яка відбулася 19 грудня 2019 р. в Національному інституті стратегічних досліджень і на сьогодні стала найбільш знаковою подією вітчизняного наукового поля з проблеми міграційної політики України.

Висновок. На думку науковців, є два шляхи: - системне забезпечення програми міграційного процесу і, як результат, – трудовими ресурсами, і національна інтеграція мігрантів в український соціум на зразок країн ЄС (якщо навіть критично сприймати підхід західних країн стосовно економічної, культурної і соціальної інтеграції мігрантів, але він себе виправдав з урахуванням національних особливостей країн, які мають юридичну пріоритетність над загальними інституціями ЄС у сфері управління міграційними процесами. Німеччина, до прикладу, майже 20 років готувала закон про імміграцію, який був наприкінці 2019 р. схвалений); другий шлях – хаотичні міграційні переміщення, як це було в Україні дотепер, через кризи і соціальні проблеми життєдіяльності суспільства, а уряд навздогін схвалюватиме нормаакти.

Останнім часом органи влади змушені були предметно повернутися до проблеми міграції за різних обставин, головні з яких – це великі фінансові надходження до бюджету від трудових мігрантів. Схвалено низку

нормативних актів, які мали би посилити координацію зусиль і конкретизувати міграційну політику у нових умовах. Серед них рішення КМУ «Щодо удосконалення порядку працевлаштування іноземців в Україні», що тимчасово проживають на території України, не є їй постійними мешканцями та не користуються рівними з громадянами правами на соціальну допомогу (зокрема іноземні студенти, трудові мігранти, шукачі притулку), які можуть опинитися у складних життєвих обставинах, в ситуації соціального виключення, що загрожує виникненням соціальної та міжетнічної напруженості в суспільстві. Це має на меті сприяння адаптації іноземців, які проживають в Україні, до кризових умов, забезпечення належного використання їхнього трудового та інтелектуального потенціалу.

Крім того, в Уряді призначили відповідального за переговори з країнами, які захочуть запросити заробітчанин. Однак зав'язувати вирішення цього процесу лише на рівні віцепрем'єра недостатньо (випадки заборони трудовим мігрантам на виліт чартером за кордон і т.п. порушують права громадян), оскільки дають можливість авторитарних рішень, корупції. Тут також потрібний системний підхід. Слушною є рекомендація І. Артьомова [10] стосовно створення міністерства міграції, участі диппредставництв України за кордоном та інших уповноважених осіб міністерств України, які нести відповідальність за законом. Ціль 6 Стратегії передбачає ефективно використовувати систему видачі віз та можливості консульських установ для управління міграцією, але залишається декларативною. Є така схожість і стосовно низки інших пунктів наших пропозицій, які, на кшталт означеної вище, не підкріплені механізмом реалізації. Так, за даними Світового банку, минулого року українські працівники перевели в Україну рекордні \$15,8 млрд – це 10,5% ВВП України. Уряд робить заяви, що створюватиме гідні умови праці в Україні, однак ті, хто хоче виїхати на сезонну роботу за кордон, матимуть таку можливість. 9 травня ц.р. під час робочої поїздки в Закарпаття Президент Володимир Зеленський заявив, що Україна не блокуватиме виїзд заробітчанин за кордон, якщо країна, куди вони їдуть, надасть їм контракт на роботу хоча б на три місяці. Він додав, що «коли країна, яка зв'язується з нами по дипломатичних каналах, бере на себе зобов'язання забезпечити наших громадян житлом, медичною страховкою – ми можемо бути впевнені, що, якщо щось із нашим громадянином станеться, його не викинуть на вулицю». Президент повідомив, що наразі багато країн надіслали замовлення на рейси для українських робітників. Серед них – Німеччина, Італія, Фінляндія, Польща. «Хочете працювати за кордоном – будь ласка, рабства в Україні немає», – заявив Президент.

Роль міграцій як чинника соціально-економічного розвитку значно зростає в умовах депопуляції (стабільного перевищення чисельності померлих над кількістю народжених). Унаслідок вичерпання потенціалу демографічного зростання в Україні неминучим є подальше зменшення

загальної чисельності населення, передусім у працездатному віці. Отже, основні важелі впливу на демографічний розвиток лежать у царині міграцій населення. Однак ефективність дій державної політики у сфері інтеграції іммігрантів залишається незадовільною. Доступ мігрантів до працевлаштування, послуг освіти, медичного обслуговування, забезпечення житлом є обмеженим через наявність законодавчих неузгодженостей та дискримінаційних положень, необізнаність та низький рівень володіння мовою мігрантами, а також унаслідок дій інших гравців (роботодавців, працівників закладів охорони здоров'я тощо) та через об'єктивні причини (невідповідність якості послуг потребам мігрантів).

На думку учасників зазначеної вище конференції НІСД [3], [4], [5], [7] та доповнених нами пропозицій і рекомендацій, для підвищення ефективності імміграційної політики України в контексті реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року слід здійснити такі заходи:

- надати можливості іноземним студентам перебувати на території України протягом року після закінчення навчання; встановити пільгові умови для отримання цими особами дозволів на перебування та працевлаштування в разі готовності українського працедавця надати їм робоче місце відповідно до набутої спеціальності; дозволити та упорядкувати трудову діяльність іноземних студентів під час навчання;
- запровадити соціологічні та соціальні опитування становища іноземців;
- налагодити обмін інформацією між громадами, громадськими організаціями та урядовими структурами України, зокрема відомостями щодо чисельності та складу членів організацій мігрантів, проблем, з якими вони стикаються, допомоги, яку вони потребують;
- розробити та розповсюдити інформаційно-просвітницькі матеріали для ознайомлення іммігрантів із механізмами захисту від дискримінації національними мовами громад;
- створити умови для адаптації навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах для інтеграції мігрантів та біженців, що недостатньо володіють державною мовою, шляхом розробки та впровадження методики навчання іноземців та видання спеціалізованих підручників;
- розробити загальні програми для українських дітей із толерантності та поваги до різноманіття, у такі програми необхідно включати практичні завдання та ширше розглядати тему недискримінації та рівності для формування толерантного ставлення до мігрантів;
- сформуванню повноцінну систему інформування населення щодо необхідності здійснення активної імміграційної політики та щодо формування толерантності в суспільстві;

- налагодити обмін персоніфікованою інформацією між ДМС (відомості про шукачів міжнародного захисту, яким відмовлено в такому захисті в Україні, інших осіб, які втратили підстави для законного перебування в Україні) та АДПС (відомості про виїзд за межі країни цих осіб);
- опрацювати питання залучення мігрантів до України, зокрема шляхом розробки програм циркулярної міграції;
- визначити категорії мігрантів, на яких поширюється легалізація;
- відсутня демографічна статистика у розрізі з міграційним статусом: народжуваність, смертність, фартильність, зареєстровані шлюби, розлучення, статистика про іммігрантів за статтю, віковими групами та громадянство;
- статистика зміни міграційного статусу (українські мігранти у Німеччині, Польщі і та інших країнах).

На сьогодні політика інтеграції іммігрантів в українське суспільство перебуває на початковому етапі розроблення. У контексті реалізації названої Стратегії слід посилити цей напрям міграційної політики держави, вивчати міжнародний досвід залучення іноземних студентів на ринок праці та доцільність його використання в Україні, особливо це стосується вишів у прикордонних областях України. Наприклад, запроваджувати його в УжНУ, де кількість іноземних студентів перевищує кілька тисяч, і цей потік збільшуватиметься. Як показало соціологічне дослідження, 55% усіх зарубіжних студентів у Польщі – українці (див. <https://www.unn.com.ua/ru/news/1787671-doslidzhennya-55-usikh-inozemnikh-studentiv-u-polschi-ukrayintsi>), а місця тих українців, які виїхали, є вакантними.

Наприкінці окреслимо тему особливої ваги. В контексті викладеного вище в суспільстві неабияк актуалізувалася проблема соціально-економічних наслідків зовнішньої трудової міграції, яка особливо потребує удосконалення нормативно-правової бази і ґрунтовного всебічного дослідження та вирішення. В західних країнах за допомогою науковців ця проблема в усіх країнах за певної специфіки вирішується комплексно. Є впевненість, що потрібно на додаток до згадуваної Стратегії запропонувати ефективну і адаптовану до українських реалій систему. Крім того, в умовах зростання вагомості людського капіталу як основного чинника економічного розвитку вища освіта стає найважливішим засобом формування нової генерації висококваліфікованих кадрів. В Україні накопичені серйозні диспропорції, пов'язані з неузгодженістю змісту вищої освіти з потребами ринку праці, що зумовлює загострення низки проблем, таких, як: низький рівень економічної активності та високий рівень безробіття серед осіб з вищою освітою; структурні дисбаланси на ринку праці; невідповідність якості підготовки фахівців потребам роботодавців; деформалізація соціально-трудова відносин. Цікавими є результати дослідження Юрія

Чернецького про національний індекс економічної продуктивності України та інших держав пострадянської Європи тощо.

Міжнародна міграція є одним із найскладніших та найважливіших питань XXI століття, є здебільшого рухом по всьому світу (потік і обіг людей, товарів і інформації) з менш передбачуваними наслідками. Перехід до постіндустріальних та заснованих на знаннях суспільств є складним завданням і для соціальних вчених, які стикаються з проблемами не лише надійної класифікації міграційних рухів, а й поширенням нових форм мобільності та міграційних стратегій. Ситуативне використання коштів зовнішніх трудових мігрантів для покращення платіжного балансу, стабілізації української валюти, послаблення соціальної напруженості у суспільстві вже обертається проблемами, які у найближчому майбутньому можуть створити комплекс загроз національній безпеці. Володимир Зеленський, балотуючись у президенти, пообіцяв повернути всіх заробітчанин в Україну, забезпечивши їм гідний заробіток. Це складно здійснити, а тим більше в таких умовах без реалізації ідеї – турбота про Людину, яка має стати суттю нової Концепції міграційної політики. Потрібні системні дослідження наслідків зростання масштабів зовнішньої трудової міграції з України, її впливу на економіку держави та інших держав, а на цьому ґрунті – удосконалення міграційної політики України та управління нею.

Список використаних джерел:

1. Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 груд. 2019 р.) / упоряд. О.А. Малиновська. – Київ : НІСД, 2019. – 108 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/problemi-realizacii-strategii-derzhavnoi-migraciynoi-politiki-ukraini.pdf>. /
2. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. К. : НІСД, 2018. 472 с.
3. Жураковська Л.А. Міжнародний досвід залучення іноземних студентів на ринок праці та доцільність його використання в Україні // Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 груд. 2019 р.) / упоряд. О.А. Малиновська. Київ : НІСД, 2019. С. 68-73.
4. Лібанова Е. М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. 2(33). С. 11–26.
5. Позняк О. В. Проблеми реалізації імміграційної політики України // Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 груд. 2019 р.) / упоряд. О.А. Малиновська. Київ: НІСД, 2019. С. 63-68.
6. Гнатюк Т. Стратегія державної міграційної політики України: у фокусі – трудові мігранти // Там само: С. 15-21.

7. Фітісова А.В. Роль міграційної статистики для реалізації Стратегії державної міграційної політики України // Там само: С. 57-62.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 року «Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності»: Указ Президента України від 20 липня 2007 р. 657.
9. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017р. №482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>
10. Артёмов І. Сучасні міграційно-демографічні виклики для України та шляхи їх мінімізації // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. – Вип.2. 2018. С. 20-32.
11. Чернецький Ю. Про національний індекс економічної продуктивності України та інших держав пострадянської Європи тощо (початок) // NEWSSKY.COM.UA: [Інтернет-журнал]. 2020 (2). – 24 квітня.

REFERENCES

1. Malynovs'ka, O. A. (Eds.). (2019). *Problemy realizatsiyi Stratehii derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrainy* [Problems of implementation of the Strategy of state migration policy of Ukraine]. Kyiv: NISD. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/problemi-realizatsii-strategii-derzhavnoi-migratsiynoi-politiki-ukraini.pdf>. / [in Ukrainian].
2. Malynovs'ka, O.A. (2018). *Mihratsiyna polityka: hlobal'nyy kontekst ta ukrains'ki realii* [Migration policy: global context and Ukrainian realities]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
3. Zhurakovs'ka, L. A. (2019). Mizhnarodnyy dosvid zaluchennya inozemnykh studentiv na rynek pratsi ta dotsil'nist' yoho vykorystannya v Ukraini [International experience in attracting foreign students to the labor market and the feasibility of its use in Ukraine]. O. A. Malynovs'ka (Eds.). *Problemy realizatsii Stratehii derzhavnoi mihratsiynoyi polityky Ukrainy – Problems of implementation of the Strategy of State Migration Policy of Ukraine: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, (pp. 68-73). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
4. Libanova, E. M. (2018). Zovnishni trudovi mihratsii ukraïntsiv: masshtaby, prychny, naslidky [External labor migration of Ukrainians: scale, causes, consequences]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and social economy*, 2(33), 11–26 [in Ukrainian].
5. Poznyak, O. V. (2019). Problemy realizatsii immihratsiynoyi polityky Ukrainy [Problems of implementation of immigration policy of Ukraine]. O.A. Malynovs'ka (Eds.). *Problemy realizatsii Stratehii derzhavnoi mihratsiynoyi polityky Ukrainy – Problems of implementation of the Strategy of state migration*

policy of Ukraine: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, (pp. 63-68). Kyiv: NISD [in Ukrainian].

6. Hnatyuk, T. (n.d.). *Stratehiya derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrayiny: u fokusi - trudovi mihranty [Strategy of state migration policy of Ukraine: labor migrants are in focus]*. Ibid: pp. 15-21 [in Ukrainian].

7. Fitisova, A.V. *Rol' mihratsiynoyi statystyky dlya realizatsiyi Stratehiyi derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrayiny [The role of migration statistics for the implementation of the Strategy of State Migration Policy of Ukraine]*. Ibid: pp. 57-62 [in Ukrainian].

8. Pro rishennya Rady natsional'noi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 chervnya 2007 roku «Pro napryamy derzhavnoi mihratsiynoi polityky Ukrainy ta nevidkladni zakhody shchodo pidvyshchennya ii efektyvnosti» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of June 15, 2007 "On the directions of the state migration policy of Ukraine and urgent measures to increase its efficiency"]. *Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20 lypnya 2007 r. 657 – Decree of the President of Ukraine of July 20, 2007 657* [in Ukrainian].

9. *Pro skhvalennya Stratehii derzhavnoi mihratsiynoi polityky Ukrainy na period do 2025 roku: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 lypnya 2017r. №482-r [On approval of the Strategy of the state migration policy of Ukraine for the period up to 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 12, 2017. №482-r.]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> [in Ukrainian].

10. Artiymov, I. (2018). Suchasni mihratsiyno-demohrafichni vyklyky dlya Ukrayiny ta shlyakhy yikh minimizatsiyi [Modern migration and demographic challenges for Ukraine and ways to minimize them]. *Heopolityka Ukrayiny: istoriya i suchasnist' – Geopolitics of Ukraine: History and Modern Times*, 2, 20-32 [in Ukrainian].

11. Chernets'kyu, YU. (2020). *Pro natsional'nyy indeks ekonomichnoyi produktyvnosti Ukrayiny ta inshykh derzhav postradyans'koyi Yevropy toshcho (pochatok) [On the national index of economic productivity of Ukraine and other post-Soviet European countries, etc. (beginning)]*. Retrieved from <http://newssky.com.ua> [in Ukrainian].